NOVA UNIVERZA

DIGNITAS
Revija za človekove pravice
Slovenian journal of human rights
ISSN 1408-9653

Reševanje mednarodnih sporov: jugoslovanska kriza
Dimitrij Rupel

Article information:
To cite this document:
Rupel, D. (2018). Reševanje mednarodnih sporov: jugoslovanska kriza, Dignitas, št. 59/60, str. 387-404.

Permanent link to this doument:
https://doi.org/ 10.31601/dgnt/59/60-23

Created on: 07. 12. 2018
To copy this document: publishing@nova-uni.si

For Authors:
Please visit http://revije.nova-uni.si/ or contact Editors-in-Chief on publishing@nova-uni.si for more information.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

© Nova univerza, 2018

NOVA UNIVERZA
FAKULTETA ZA SLOVENSKE IN MEDNARODNE ŠTUDIJE

NOVA UNIVERZA
EVROPSKA PRAVNA FAKULTETA

NOVA UNIVERZA
FAKULTETA ZA DRŽAVNE IN EVROPSKE ŠTUDIJE

Reševanje mednarodnih sporov: jugoslovanska kriza

Dimitrij Rupel

I. Reševanje jugoslovanske krize

Nekoč je pokojni jugoslovanski predsednik svojo državo primerjal z gorovjem nad reko Sutjesko. Rekel je, da je Jugoslavija enako stabilna kot to gorovje. Njegova domneva se je izkazala kot napačna. Jugoslavija je imela kolektivno rotirajoče predsedstvo iz delegacij vseh republik, vendar je sistem popustil pod pritiskom svetovnega dogajanja (berlinski zid) in srbskega nacionalizma (Milošević). Padec berlinskega zidu je sprožil razpad sovjetskega bloka in dobrodošlo krizo komunističnih sistemov. V Srbiji pa so delovale sile, ki so hotele zaustaviti razpad sistema oz. bloka, kar je sprožilo vojno. Jugoslavija je v času vojne in po njej preskusila več načinov mirnega reševanja: Brioni, haaška konferenca 1991–1992, Dayton, Ohrid, Rambouillet ...

Brionski sestanek in brionska deklaracija (7. julij 1991) sta pomenila relativno uspešen začetek reševanja jugoslovanske krize. Namen brionskih pogajanj je bil sicer drugačen od končnega izida, saj so voditelji EU najprej želeli ohraniti Jugoslavijo, vendar so bila relativno uspešna. Prišlo je do umika JLA iz Slovenije in do postopnih mednarodnih priznanj novih držav, ki so nastale iz Jugoslavije. Brionski sestanek se je septembra 1991 »nadaljeval« na haaški (mirovni) *Konferenci o Jugoslaviji*, vendar njeni organizatorji niso imeli takšne sreče.

Kasnejša pogajanja, ki so jih v Daytonu (1995) vodile ZDA, so bila sicer uspešna, vendar je pred tem umrlo veliko število ljudi, predvsem Muslimanov. Premirje je temeljilo na splošno znanem in že prej (v času jugoslovanske krize) uporabljenem načelu, tj. na razdelitvi ozemlja! Mimogrede: istočasno z Daytonom je prišlo – tudi po zaslugi ZDA – do rešitve spora med Slovenijo in Italijo. To je bil t. i. »španski kompromis«, s katerim se je končal veto Italije na vstop Slovenije v EU!

Manj posrečena je bila konferenca o srbsko-kosovskem sporu v francoskem Rambouilletu (1999). Sporazuma nista sprejeli niti Srbija niti Rusija, sledila je vojna, njej pa padec Miloševića. Velika uganka je sporazum iz Ohrida, s katerim je bil 13. avgusta 2001 zaustavljen makedonsko-albanski spor. Tu ni šlo za delitev ozemlja, ampak za sodelovanje pri oblasti!

II. Haaška konferenca

Vabilu na haaško konferenco je bil priložen program, ki je vseboval zanimive podrobnosti. Otvoritvi naj bi sledilo svečano kosilo na nizozemskem zunanjem ministrstvu. Kot uradni jeziki konference so bili predvideni francoščina, angleščina in srbohrvaščina. (Slovenija je protestirala zaradi neupoštevanja slovenščine in makedonščine.) Delegacije naj bi štele največ šest članov, vstop v dvorano naj bi imeli po trije iz vsake delegacije. Dnevni red je napovedoval *dva dela konference*: evidentiranje problemov in predlogi rešitev. (Neizpolnjeni) pogoj za začetek konference je bila prekinitev ognja med sprtimi stranmi. V seznamu glavnih ciljev konference je bila omenjena *formula za prihodnje skupno sožitje,* pri čemer so bila navedena naslednja gesla:

- republike – suverene države in podelitev mandata zveznim organom/alternativa kantoni,
- federacija – konfederacija,
- vprašanje notranjih meja,
- skupne funkcije v pristojnosti zveze,
- obramba (nova formula JLA),
- zunanje zadeve,
- finance, monetarna politika, skupno tržišče, carine,
- skupni komunikacijski prostor,
- razpis zveznih volitev,
- ustavodajna zvezna skupščina in sprejem zvezne ustave,
- medsebojne zahteve.[1]

V tem času je bil jugoslovanski veleposlanik na Nizozemskem Borut Bohte, ki je predstavniku MZZ Marku Kosinu povedal, da je Nizozemce presenetila naglica pri sklicu prvega zasedanja; da je sestanek 7. septembra mišljen kot svečana otvoritev; da bodo Jugoslavijo zastopali člani predsedstva SFRJ, Marković in Lončar,

[1] Povzeto po gradivu »Predlog dnevnog reda za konferenciju o Jugoslaviji« (v srbohrvaščini), ki ga je MZZ dobilo od organizatorjev 5. septembra (številka 14211), obseg 4 strani.

republiške delegacije pa naj bi vodili predsedniki. Najprej naj bi govorili predsednik nizozemske vlade Lubbers, minister van den Broek in predsednik Evropske komisije Delors, nato Mesić, Marković in šest predsednikov republik. Navzoči naj bi bili zunanji ministri dvanajsterice. Popoldne naj bi se Carrington (ločeno, z vsakim posebej) sestal z vodji delegacij.[2]

Slovensko delegacijo na prvem zasedanju Konference o Jugoslaviji je vodil Milan Kučan, ki je svoj nastop pripravil že dan pred začetkom. V besedilu z datumom 6. september 1991 je trdil, da se je Slovenija »dolga leta« trudila okrepiti »demokratične opcije v Jugoslaviji« in si prizadevala za njeno mirno transformacijo v demokratično konfederacijo suverenih in enakopravnih držav«. Ugotovil je, da mirovna konferenca ne more spremeniti temeljnega dejstva glede »volje slovenskega naroda o samostojni državnosti Slovenije«. Sodil je, da mednarodna skupnost ne bi smela imeti »zadržkov glede odločitve za priznanje njene (slovenske) državnosti«. Omenil je možnost sodelovanja neodvisne Slovenije z drugimi republikami v okviru »neke vrste jugoslovanske konference o sodelovanju in varnosti kot okvir(a) za medsebojno urejanje odnosov in spornih vprašanj«. Napovedal je monetarno suverenost Slovenije, na koncu pa je povzel glavna načela, ki bi jih morali sprejeti vsi udeleženci konference: *pravica do samoodločbe, nespremenljivost republiških meja, spoštovanje človekovih pravic, mednarodni nadzor za zaščito manjšin, zaščita lastnine in pravne varnosti, normalni gospodarski odnosi med republikami, sukcesija z upoštevanjem načel mednarodnega prava.*

Slovenija se je na konferenco pripravila tudi z gradivi strokovnjakov. Tako je Bogo Grafenauer za delegacijo napisal besedilo »Jugoslovanske medrepubliške in zunanje meje: 'administrativne' ali zgodovinsko zrasle?«, ki mu je priložil zemljevid.[3] Grafenauer analizira srbsko miselnost in dokazuje zgodovinske meje Slovenije. O meji Slovenije proti jugovzhodu pravi, da je »najstarejša in najvišja meja v Jugoslaviji«. Kritičen je do rešitve tržaškega vprašanja leta 1954, češ da je bil »ravnotežnostni račun« približno pravi-

[2] Telefonski pogovor M. Kosina z veleposlanikom Bohtetom o mirovni konferenci 4. 9. 1991, tipkopis, osebni arhiv D. R.

[3] B. Grafenauer, besedilu »Jugoslovanske medrepubliške in zunanje meje: 'administrativne' ali zgodovinsko zrasle?«, ki obsega 9 tipkanih strani, je priložen zemljevid »Starost in značaj zunanjih in notranjih (republiških) mej v Jugoslaviji«, na katerem je s prosto roko in z različnimi barvami narisanih 9 različnih meja od srednjega veka do maja 1918, osebni arhiv D. R.

čen za Jugoslavijo, ne pa za Slovenijo.[4] Da bi bolje vedeli, kdo vodi konferenco, so nam slovenski diplomati iz Londona poslali avtobiografijo in biografijo lorda Carringtona, seznam sporazumov med Jugoslavijo in Veliko Britanijo in nekaj časniških komentarjev. VIS nam je 4. septembra poslal »Dnevni pregled indikativnih informacij v tujih sredstvih obveščanja«, v katerem so povzeti različni članki, tudi prispevek Jovana Pjevića v reviji Monitor z naslovom »Jugobeneluks po Rupelu«. Politika je poročala o izjavi Vranitzkega, da Avstrija nikakor ne bo prva priznala neodvisnosti Slovenije in Hrvaške. Vuk Drašković je izjavil, da so srbske zmage na Hrvaškem čisti porazi, ker je iz Hrvaške v Srbijo pobegnilo 100.000, v Bosno pa 30.000 Srbov. V Sovjetski zvezi so špekulirali, da sta si državni udar izmislila Gorbačov in Jelcin skupaj, za Slovenijo pa bi bilo iz gospodarskih razlogov najbolje, da ostane v Jugoslaviji. V Moskvi naj bi sklepali, da Slovenijo in Hrvaško podpirajo in usmerjajo zahodnoevropske obveščevalne službe pod vodstvom CIA. Poročevalec iz Italije sklepa, da bo ta država na mirovni konferenci postavila vprašanje italijanske manjšine v Istri in Dalmaciji.

MZZ je 5. septembra pripravilo »strategijo RS pri pogajanjih«, ki po eni strani poudarja glavna cilja, tj. mir in mednarodno priznanje samostojne državnosti, po drugi strani pa taktiko konstruktivnega prispevka k reševanju jugoslovanske krize:

Poudarjati odločenost RS, da skupaj z drugimi državami ES, spoštujoč mehanizme KVSE, angažirano in konstruktivno pripomore k razreševanju jugoslovanske krize ...

... Pripravljeni smo se povezati v zvezo suverenih držav po principih Beneluxa. Takšen pristop bo gotovo odklanjala Srbija ...

Nastopati tako, da bo omogočeno ustvarjanje eventualne skupne fronte RS, RH, RM in RBiH (na principielnih izhodiščih) proti destruktivnim silam (Srbija, JA, Zvezna administracija), kar se bo doseglo s priznavanjem pravice do samoodločbe vsem, z aktivnim postavljanjem glede novih povezav in s posluhom za stališča in argumente, ki prihajajo iz teh republik. [5]

Eno od poročil o svečani otvoritvi Konference o Jugoslaviji (7. 9. 1991 v Haagu) je napisal Marko Kosin. Na hitro sklicana konferenca naj bi pokazala angažiranost Evropske skupnosti. Van den

[4] Grafenauer trdi, da je šlo za 1.078 Italijanov na ozemlju Slovenije in za 56.193 Slovencev na ozemlju Italije – »razmerje 1 : 52«.

[5] Ministrstvo za zunanje zadeve, Ljubljana, 5. 9. 1991, Delovni osnutek, Strogo zaupno, »Zadeva: Mirovna konferenca o Jugoslaviji, strategija RS pri pogajanjih«, obseg 3 strani, osebni arhiv D. R.

Broek je izjavil, da spori v Jugoslaviji ogrožajo evropski mir in da je treba spremeniti jugoslovansko ustavo. Delors je govoril o slabi gospodarski situaciji v Jugoslaviji in o nujni pomoči ES. Kučan je imel konstruktiven govor. V pogovoru s Carrringtonom je izjavil, da Slovenija nikakor ne more ostati v Jugoslaviji.[6]

Najdaljši in najostrejši govor je imel hrvaški predsednik Franjo Tuđman. Govoril je o vojni, pravzaprav o srbsko-jugoslovanskem napadu na Hrvaško, ki da traja že eno leto in je povzročil že 2.000 smrtnih žrtev in 140.000 beguncev. Nasprotnike je označil z besedami: *dogmatični, militaristični, boljševiško-komunistični, velikosrbski* in *ekspanzionistični.* Tuđman je omenil prvotno ponudbo Slovenije in Hrvaške (zveza suverenih jugoslovanskih republik), ki je bila zavrnjena, zato je potrebno takojšnje mednarodno priznanje Hrvaške.

Pisec teh vrstic si je zapisal kratek povzetek stališč predstavnikov federacije in republik:

Mesić (SFRJ) – proti vojni
Marković (SFRJ) – enotna Jugoslavija
Izetbegović (RBiH) – enotna Jugoslavija
Bulatović (RČG) – enotna Jugoslavija
Gligorov (RM) – zveza suverenih držav in medsebojno priznanje
Tuđman (RH) – ven
Kučan (RSlo) – ven
Milošević (RSrb) – enotna Jugoslavija[7]

Iz tega povzetka bi lahko rekli, da je *enotnost* dobila štiri glasove, *razpad* dva glasova, *ustavna reforma* pa en glas. Kasneje se je »tabor« ustavne reforme okrepil z BiH, da je imel dva glasova, tabor enotne Jugoslavije je imel (če ne štejemo zagovornikov po dolžnosti) dva glasova (Srbija, Črna Gora), prav tako razpustitev oz. odhod iz Jugoslavije. Na haaški konferenci so bile potemtakem (če ne štejemo zvezne vlade in armade) razvidne tri enako močne pozicije: *ohranitev (RSrb, RČG), reforma (RM, RBiH) in razdelitev (RS, RH) Jugoslavije*. S slovenskega vidika je bila najbolj nevarna sredinska rešitev (ustavna reforma), ker jo je poleg dveh šibkih republik (BiH, Makedonija) zagovarjala Evropska skupnost. Ko bi konferenca trajala dalj časa in ko ne bi bilo pritiska jugoslovanskih zveznih organov (ZIS, JLA), bi nemara zmagala sredinska rešitev

[6] M. Kosin, »Informacija o svečani otvoritvi« in »Zabeležka o razgovoru Milana Kučana, predsednika Predsedstva RS z lordom Carringtonom«, 7. 9. 1991, obseg 2 + 2 strani, osebni arhiv D. R.
[7] Rokopisna beležka na hrbtni strani »Provisional Agenda«, osebni arhiv D. R.

(reforma). Zaradi pristranske vloge zveznih organov, predvsem JLA, je kazalo, da bo zmagala konservativna različica (Jugoslavija po starem). Nemški poseg je nato tehtnico nagnil na drugo stran.

Igor Bavčar je 9. septembra obvestil predsedstvo oz. Milana Kučana, da bodo do 5. oktobra na mejnih prehodih uporabljene kombinirane oznake, ki bodo – po možnosti – vsebovale poleg slovenskih in evropskih tudi jugoslovanske simbole; po 5. oktobru pa »bodo izdelane in postavljene nove table«, na katerih bo »grb Republike Slovenije, napis Republika Slovenija, pod njim grb Jugoslavije in napis SFRJ«.

*

Haaška konferenca se je nadaljevala 12. in 13. septembra. Tudi tokrat so bile mize za kosilo in večerjo bogato obložene. Slovenska delegacija je bila opremljena z »Izhodišči za nastop slovenske delegacije na mirovni konferenci v Den Haagu«, ki jih je 9. septembra pripravilo MZZ, in s pismom, ki ga je 11. septembra Carringtonu pisal zunanji minister. Bistvo »izhodišč« je v priporočilu, naj Slovenija ob vztrajanju pri plebiscitu in neodvisnosti »ne ustvari vtisa, da egoistično zagovarja svoje interese onstran vseevropskega interesa za ureditev krize«; slovenska argumentacija naj se sklicuje na načela KVSE: po eni strani na pravico do samoodločbe, po drugi na »nedotakljivost (notranjih) meja«.[8] Pomembna sestavina dokumenta je v stališču, da se bo Slovenija »vzdrževala dajanja receptov in sugestij za ureditev medrepubliških odnosov«. Točka 4 pa pravi:

Slovenija je torej pripravljena razvijati dobre sosedske in predvsem gospodarske odnose z jugoslovanskimi državami ali z njihovimi zvezami, ti odnosi pa bodo temeljili na predpostavki popolne samostojnosti slovenske države, samostojnosti, ki je podobna samostojnosti večine evropskih držav. Z drugimi besedami: Slovenija ne bo niti del federacije, niti del konfederacije, niti del skupnosti suverenih republik/držav (Gligorov, sovjetski model). Primerna oblika sodelovanja pa bi bil nekakšen jugoslovanski KVSE.[9]

10. septembra so v MZZ (Drofenik) za potrebe haaške konference pripravili »Informacijo« o gospodarskem pešanju Slovenije, o »embargu« s strani Narodne banke Jugoslavije, ki troši devizne

[8] Dokumenti KVSE zadevajo državne, ne »notranje meje«. Slovenski pristop je bil ustvarjalen, načela je prilagodil svojim interesom.

[9] MZZ, »Izhodišča za nastop slovenske delegacije na mirovni konferenci v Den Haagu«, Ljubljana, dne 9. 9. 1991, obseg 3 strani/4 točke, osebni arhiv D. R.

rezerve za plačevanje dolgov vseh republik razen Slovenije in Hrvaške. Poroča tudi o zaseženem premoženju (kraji na račun) slovenskih podjetij v znesku 200 milijonov nemških mark. Zvezne ustanove ne delujejo oz. onemogočajo zunanjetrgovinsko poslovanje slovenskih podjetij. Iz Beograda širijo dezinformacije. Slovenija zato predlaga, da tuje države ne upoštevajo diskriminatornih posegov zveznih organov proti Sloveniji, ki 65 % blaga izvaža v ES, od koder tudi največ uvaža.[10]

V ministrovem pismu (11. septembra), ki se drži opisanih izhodišč, je uporabljen izraz »mirna razdružitev« (*peaceful dissociation*) Slovenije od Jugoslavije. Sicer pismo govori o priznanju, o razdelitvi državne lastnine, obvez in dolgov; o sukcesiji mednarodnih pogodb, ki jih je sklenila Jugoslavija. Posebej poudarja, da je mogoče »nedotakljivost meja« iz helsinške sklepne listine razumeti kot nedotakljivost jugoslovanskih notranjih meja, ki »niso administrativne, ampak zgodovinske in politične«.[11]

11. septembra je Bojan Brezigar, ki je vodil *Začasno predstavništvo za* (italijansko) *deželo Furlanijo-Julijsko krajino,* sporočil, da je po obisku zunanjega ministra De Michelisa v Vidmu prišlo do spremembe pričakovanega pozitivnega stališča glede priznanja Slovenije in Hrvaške. De Michelis je poskušal ohladiti deželne socialiste (Francescutto, Renzulli, Saro) glede priznanja, oštel pa jih je zaradi nerešenega vprašanja slovenske manjšine.

Prvo plenarno zasedanje Konference o Jugoslaviji je bilo 12. in 13. septembra, federacijo in republike pa so predstavljali zunanji ministri Lončar (SFRJ), Silajdžić (BiH), Samardžić (ČG), Šeparović (RH), Maleski (RM), Rupel (RS) in Jovanović (Srbija). Marko Kosin je izdelal »beležko o razgovoru dr. D. Rupla z lordom Carringtonom«. V razgovoru je slovenski minister navedel nekaj pozitivnih skupnih točk vseh razprav, kot problematična pa je označil nekatera pričakovanja: npr. da bo konferenca oživila Jugoslavijo ali da bo zagotovila finančno podporo zvezni vladi. Za slovenskega sogovornika je bistven spor med Hrvati in Srbi. Carrington je povedal, da je slovensko stališče o samostojnosti v Evropi »splošno sprejeto«, zanima pa ga pripravljenost za carinsko ali monetarno unijo. Minister je izrazil pripravljenost Slovenije glede gospodar-

[10] Ministry for Foreign Affairs, Ljubljana, št. 922-01/91, »Information«, September 10, 1991; obseg 7 strani, osebni arhiv D. R.
[11] Ministry for Foreign Affairs, Ljubljana, 11th September, 1991; Minister dr. Dimitrij Rupel piše Lordu Carringtonu, obseg 3 strani, osebni arhiv D. R.

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA
ZUNANJE ZADEVE
LJUBLJANA, Gregorčičeva 25 - p.p. 481
tel. 224 141, 219 439 - fax 213 357

Ljubljana, 11.9.1991

Cenjeni lord,

V skladu z dogovorom dovolite, da vam posredujem pričakovanja, ki jih v Republiki Sloveniji imamo glede Mirovne konference o Jugoslaviji.

1. Konferenca mora zagotoviti trajen mir na vsem jugoslovanskem prostoru.

2. Zagotovila naj bi zaščito pravic vseh v Jugoslaviji ob upoštevanju vseh legitimnih interesov in legitimnih aspiracij.

3. S stališča Slovenije naj bi konferenca predvsem omogočila:
   - sporazum o mirni razdružitvi Slovenije od Jugoslavije
   - formalno mednarodno priznanje neodvisne Slovenije
   - dogovor o delitvi premoženja, obveznosti in dolgov
   - ureditev preostalih vprašanj sukcesije skladno s principi mednarodnega prava

4. Mirovna konferenca naj identificira tista vprašanja, ki jih je mogoče reševati pred Arbitražno komisijo. Med njimi bi lahko bila konkretna pravna vprašanja kot npr.:
   - vprašanja iz okvira sukcesije - to je sporov glede razdelitve državnega premoženja in izpolnjevanja pravic in obveznosti v skladu z načeli

mednarodnega prava;

- spori, ki so povezani z veljavnostjo mednarodnih pogodb, ki jih je sklenila SFRJ;
- morebitni spori glede korekcije meja na podlagi strogega spoštovanja načela nedotakljivosti meja in dopustnosti spremembe samo po mirni poti v soglasju vseh zainteresiranih strani (Slovenija sicer zastopa stališče o nujnosti priznanja obstoječih meja);
- ukrepov za varstvo manjšin;
- spori glede odškodnine (reparacij) za vojno škodo itd.

5. Dovolite, da v zvezi s tem opozorimo na nekaj vprašanj:

a) Konferenca ne more spremeniti odločitve Slovenije za neodvisno, suvereno državo. Slovenija se o tem ne more pogajati. Zainteresirana pa je, da proces razdružitve poteka mirno in postopno. Pripravljena je odgovorno in aktivno sodelovati pri razrešitvi jugoslovanske krize - zlasti v mirovnem procesu, ki se je začel z Mirovno konferenco o Jugoslaviji. Hkrati bo prevzela delež odgovornosti in obveznosti sedanje Jugoslavije.

b) Slovenija želi samostojnost zato, da bi se kot subjekt mednarodnega prava povezovala na novih osnovah, v skladu s svojimi interesi, po načelih vzajemnosti in enakopravnosti z drugimi državami v jugoslovanskem in evropskem prostoru. Mednarodno priznanje bi Slovenijo osvobodilo pritiskov in ji omogočilo, da se še bolj aktivno vključi v iskanje rešitev jugoslovanske krize in v povezovanje s svetom.

c) Slovenija vztraja, da je načelo Helsinškega sklepnega dokumenta o nedotakljivosti meja neposredno uporabno za

- 3 -

urejanje odnosov med jugoslovanskimi republikami. Jugoslovanske meje, kot jih poznamo danes, niso administrativne, ampak so zgodovinske in politične.

Vprašanja zaščite manjšin naj se urejajo v skladu z veljavnimi mednarodnimi standardi in z vzpostavitvijo mednarodnega nadzora na narodnostno mešanih področjih.

Slovenija je torej pripravljena razvijati dobre sosedske, gospodarske in druge odnose z jugoslovanskimi državami ali z njihovimi zvezami. Ker Slovenija ne bo niti del federacije niti del konfederacije ali skupnosti suverenih republik/držav (Gligorov, sovjetski model), smo menili, da bi bil primeren okvir sodelovanja nekakšna jugoslovanska konferenca o varnosti in sodelovanju, po vzoru KVSE.

Vsa ta vprašanja so širše utemeljena v statementu predsednika Predsedstva Republike Slovenije g. Milana Kučana na otvoritveni seji Mirovne konference o Jugoslaviji 7. septembra v Haagu.

Če so potrebna kakšna dodatna pojasnila, sem vašemu lordstvu na razpolago.

Cenjeni lord, prosim sprejmite izraze mojega odličnega spoštovanja!

Dr. Dimitrij Rupel
M I N I S T E R

skega sodelovanja, nasprotoval pa strukturi s skupnimi organi. Carrington je pravilno domneval, da je konferenca za Slovenijo manj pomembna, torej da Slovenci niso »med glavnimi igralci«, vendar je prosil, da sodelujejo na konferenci do konca. Pisec teh vrstic je lorda Carringtona vprašal, kakšno vlogo ima na konferenci federacija, saj nikogar ne predstavlja, ampak »si prizadeva za izgubljeno stvar«. Dodal sem, da se 7. oktobra tako ali tako izteče moratorij, in vprašal, zakaj konferenca že zdaj ne prizna slovenske samostojnosti. Carrington je na to vprašanje reagiral živčno. Nasprotoval je odhodu Slovenije iz Jugoslavije že na začetku konference, saj bi hotela oditi tudi Hrvaška, kar bi podžgalo vojno. Prosil je, naj Slovenija s samostojnostjo (ki naj ne bi bila vprašljiva) še malo počaka. Hrvaške v primeru vojne ne bi branila nobena evropska država, niti Nemčija. Carrington je prosil, da Slovenija podaljša moratorij oz. odloži neodvisnost za tri tedne.[12]

17. septembra je Carrington v Igalu Kadijevića, Miloševića in Tuđmana »prisilil, da so razglasili prekinitev ognja«,[13] vendar se Jugoslovani dogovora (seveda) niso držali. 19. septembra so iz Haaga poslali povzetek dosežkov haaške konference, ki je vseboval gospodarsko/monetarno, okoljsko in diplomatsko poglavje, nato poglavja o notranji in zunanji varnosti, o morebitnih skupnih institucijah, o človekovih pravicah in manjšinah. Zanimivost tega povzetka je, da večinoma izvzema Slovenijo, na nekaterih mestih tudi Hrvaško, ki se je celo pritožila, da je ne obravnavajo na enak način kot Slovenijo. Naslednje zasedanje je bilo 26. septembra.

25. septembra se je v predsedstvu SFRJ zgodil državni udar. Člani iz Srbije, Črne gore, Kosova in Vojvodine so odstavili zakonitega predsednika Mesića, ki zaradi zaprtega zračnega prostora sploh ni mogel v Beograd, in mimogrede spremenili ustavno normo o odločanju z absolutno večino.[14] Istega dne je Varnostni svet OZN sprejel Resolucijo 713, s katero je prepovedal uvoz orožja (embargo) za vso Jugoslavijo. Prav tako 25. septembra pa je Milan Kučan avstrijskim sogovornikom (Fischer, Vranitzky) povedal, da je slovenska gospodarska situacija slaba. Evropa ne razume položaja v Jugoslaviji. Haaška konferenca ne bo uspešna, če bo skušala obnoviti Jugoslavijo. Ko se izteka trimesečni moratorij, je rekel

[12] M. Kosin, »Beležka o razgovoru dr. D. Rupla z Lordom Carringtonom 13. 9. 1991«, 5 strani, osebni arhiv D. R. V istem arhivu so še 4 strani rokopisnih beležk avtorja teh vrstic (1: 2 levels of conference, 2: 3 positions – reconciled, 3: Facts/problems, 4: /NON/NEGOTIABLE).
[13] Cf. J. Pirjevec, *Jugoslovanske vojne 1991–2001,* Ljubljana 2003, str. 82.
[14] Cf. J. Pirjevec, op. cit., str. 85.

Kučan, se bojimo, da se bo ponovilo stanje iz junija 1991, le da ne bo več jugoslovanske armade. Glede Hrvaške je bilo rečeno, da ne bi smeli sprejeti meja, ki si jih z okupacijo postavlja Milošević.

27. septembra je predavatelj na ljubljanski pravni fakulteti dr. Danilo Türk na naslov MZZ poslal zanimivo pismo. Predlagal je, da slovenska vlada po 7. oktobru za potrebe haaške konference imenuje »glavnega pogajalca«, za člane delovne skupine pa je predlagal še pravnike Mirjam Škrk, Ljuba Bavcona in Alenko Šelih. Istega dne je obširno gradivo (»Dispozicija nadaljnjih potrebnih raziskav – za spodbujanje izvoza«) za razpravo v MZZ prispeval Miran Jus; 30. septembra pa je »poenostavljeno rekapitulacijo dejstev« z naslovom »Haaška konferenca in mednarodno priznanje RS« napisal Marko Kosin, ki je menil, da mednarodno priznanje Slovenije ni vprašljivo, vendar bo odvisno od razpleta jugoslovanske krize, torej naj ne bi prišlo takoj po 7. oktobru. Kosin priporoča strpno in taktično sodelovanje s Haagom, pri čemer napoveduje, da bo Evropska skupnost vztrajala pri »dogovoru o nekem skupnem ekonomskem prostoru«. Kosin je predlagal oblikovanje treh delovnih skupin: za ekonomsko sodelovanje, za človekove pravice in manjšine in za odnose med republikami. Na koncu je pritegnil Türku, da je potreben glavni pogajalec. Skratka, ob MZZ se je oblikoval predlog, naj bi se Slovenija – namesto da se izmika – polno vključila v mašinerijo haaške konference.

2. oktobra je zunanji minister v slovenskem parlamentu govoril o procesu osamosvajanja, o izvajanju brionske deklaracije, o sodelovanju na haaški konferenci in o dogodkih na Hrvaškem. Tam se je razvila »totalna vojna«. Govor je vseboval kritiko Evrope, ki ji ni mogoče verjeti, da nima sredstev za zaustavitev »iztirjene politike« in »podivjanih generalov«. Minister je ugotovil, da je bilo vedenje Slovenije na Brionih in na haaški konferenci primerno, saj se je izkazala kot verodostojen partner. Slovenija je zato ohranila »kolikor toliko normalen plačilni promet oziroma poslovanje s tujino«. Govornik je sklepal: »le preko haaške konference bomo dosegli, da nas Zahodna Evropa prizna«, opozoril pa je, da bo imela Slovenija »kot neodvisna država« v prehodnem obdobju do mednarodnega priznanja nekaj težav.

3. oktobra so v Carringtonovem uradu oz. v uradu visokega predstavnika Predsedstva ES veleposlanika Wijnaendtsa sestavili dokument, ki je povzel vse dotedanje deklaracije, spomenice in premirja vojskujočih se strani in ki je mandat opazovalske misije

podaljšal preko 13. oktobra oz. do uspešnega konca Konference o Jugoslaviji. Zanimivost dokumenta, ki je spravil v slabo voljo Hrvate, je bila v tem, da med podpisnicami ni bilo Slovenije.[15] Carrington in Wijnaendts sta 4. oktobra skušala prepričati predsednika parlamentarnega odbora za mednarodne odnose Matjaža Šinkovca, naj ga podpiše tudi Slovenija, kar je Šinkovec – ob izgovoru, da bi moral o tem sklepati slovenski parlament – odločno odklonil. To, da so izpustili Slovenijo, je spravilo v slabo voljo Tuđmana in ministra Šeparovića, ki sta podpis ravno tako odklonila.

4. oktobra so se Milošević, Tuđman in general Kadijević na haaški konferenci (v navzočnosti Carringtona in van den Broeka) dve uri pogajali in sporazumeli o prekinitvi bojev. Pogodili naj bi se tudi o »okvirjih za politično rešitev krize na bazi perspektive mednarodnega priznanja neodvisnosti tistih republik, ki to želijo«.[16] Vendar sporazum ni bil uresničen, zato so zunanji ministri ES dva dni kasneje na neformalnem sestanku (ki je minil v znamenju velikega nezadovoljstva) v gradu De Haar v Haarzuilensu sprejeli *Deklaracijo o Jugoslaviji.*[17]

7. oktobra je iz Rima prišlo sporočilo, da italijansko ministrstvo za zunanje zadeve negativno ocenjuje sklep slovenskega parlamenta, da bo Slovenija po izteku moratorija vzpostavila na meji s Hrvaško režim, ki bo izenačen z režimi na mejah z Avstrijo, Italijo in Madžarsko. Italijo naj bi posebej skrbelo vprašanje delitve italijanske manjšine na slovenski in hrvaški del. Sicer Italija ni bila navdušena za »prehitro« priznavanje Slovenije in Hrvaške, podpirala pa je enotnost Evropske skupnosti, v kateri ni bila glavna igralka. Podpirala je čim širši kontekst reševanja krize (v okviru

[15] KvO-DAV, 3-10-1991/167, »Statement on the Prolongation of Monitoring Activities of the Monitor Mission to Yugoslavia«, osebni arhiv D. R.

[16] Do priznanja naj bi prišlo na koncu pogajanj, ki bi potekala v dobri veri. Priznanje bi bilo odobreno v okviru generalnega sporazuma, ki bi vseboval »ohlapno asociacijo ali zvezo suverenih ali neodvisnih republik«. Na konferenci je Slovenija (Šinkovec) zagovarjala Hrvaško, Srbija pa je – ob tem, da je konferenci pripisala namen pokopati Jugoslavijo – obtoževala predvsem Slovenijo in Hrvaško. Srbski minister Jovanović je Hrvaško obtoževal fašizma. O tem je poročal Marko Kosin v *Poročilu o četrti plenarni seji Konference o Jugoslaviji 4. oktobra 1991 v Haagu* (MZZ, Ljubljana, 7. 10. 1991). Kosin opaža, da ES izenačuje JLA, Srbijo in Hrvaško. Kosin dodaja, da Hrvaška na plenumu »ni pokazala jasne linije«, saj ob tem, da sodeluje na konferenci, ne sodeluje v delovnih skupinah in ne pristaja na nobeno zvezo republik.

[17] »Declaration on Yugoslavia« (Informal meeting of ministers of foreign affairs, Haarzuilens, 6. October 1991), osebni arhiv D. R. Dokument obtožuje vse udeležence bojev in kritizira JLA, češ da ne more več veljati kot »nevtralna in disciplinirana ustanova«. Krivci naj za svoja dejanja odgovarjajo v skladu z mednarodnim pravom. ES je zagrozila z mednarodnimi sankcijami in z ukinitvijo sporazuma o sodelovanju in trgovini, ki naj bi ga obnovila le pri tistih republikah, ki prispevajo k mirovnemu procesu. Ministri so prosili GS OZN, naj v Jugoslavijo v skladu z resolucijo VS 713 pošlje odposlanca.

OZN, KVSE), ker bi se zaradi soglasja večjega števila držav povečale možnosti oviranja.[18]

Marko Kosin, Matjaž Šinkovec in Danilo Türk so 8., 9. in 10. oktobra iz Haaga v Ljubljano pošiljali podrobna poročila o dogajanju na haaški konferenci, s katere se je Slovenija praktično umikala oz. na kateri je sodelovala (na nižji politični ravni) iz taktičnih razlogov. Slovenski predstavniki so predlagali Jugoslavijo kot cono svobodne trgovine, kot demilitarizirano cono (Türk), sicer so govorili o razdruževanju, sukcesiji in o delitveni bilanci. Konferenca se je vse bolj reducirala na pogajanja med Miloševićem, Tudjmanom, Kadijevićem in van den Broekom, v razpravi o skupnih ustanovah pa se je izkazalo, da bi Makedonija in BiH navsezadnje sprejeli skupno armado s Srbijo. Srbi so odklanjali vse povezave razen skupne države Srbija-Črna gora, ki bi se ji lahko pridružile druge republike. Glavna pozornost skupine za človekove pravice (Türk) je bila namenjena položaju Srbov na Hrvaškem. Slovenska delegacija je – v znamenju ljubljanskih parlamentarnih odločitev – pri organizatorjih sprožila vprašanje oznake države (»Slovenija« namesto »Slovenija-Jugoslavija«), slovenskih potnih listov, diplomatskega statusa itn.[19] V ozadju so potekale precej žolčne razprave o odhodu JLA iz Slovenije. Italija je predlagala umik JLA prek Trsta, njeni konservativni politiki pa so obtoževali socialiste, da nimajo politične linije. 12. oktobra je bil v Ljubljani sestanek o umiku armade med predstavniki zveznega sekretariata za ljudsko obrambo in slovensko delegacijo, ki jo je vodil Miran Bogataj.

Peta plenarna seja haaške konference, ki jo je Carrington pozneje ocenjeval kot polom,[20] je bila 14. oktobra. Dan prej so v MZZ pripravili izhodišča za slovenske udeležence. V njih ugotavljajo, da se »hotenja Slovenije in ES /.../ niso povsem pokrivala, čeprav so se tudi v mnogočem ujemala«. Očitna pa so bila »razhajanja glede ohranitve Jugoslavije«. ES naj bi bila vse manj prepričana vanjo (čeprav bi se spremenila v »ohlapno federacijo«), priznanje republik, ki to želijo, pa naj bi sledilo šele »ob koncu pogajalskega procesa«. Dokument povzema koncepte

[18] Glej Iztok Simoniti (K), »Politika Italije in jugo-kriza«, R-3/10 051091 in R-9/10 041091, 7. okt. 1991, osebni arhiv D. R.

[19] Gradiva poročevalcev Kosina, Šinkovca in Türka z oznako »Delegacija Slovenije v Haagu« oz. »Haag, Mirovna konferenca o Jugoslaviji« z datumi 8., 9. in 10. oktober, osebni arhiv D. R.

[20] Wijnaendts je v pismu Kučanu v Carringtonovem imenu peto zasedanje 14. oktobra označil kot »razočaranje« in premaknil naslednje zasedanje – na ravni republiških predsednikov – na zgodnejši datum, tj. na 18. oktober namesto prvotno predvidenega 22. oktobra.

republik glede prihodnje ureditve Jugoslavije, med katerimi so velike razlike: Srbija in Črna gora sta bili za skupno državo oz. za »ohlapno federacijo najmanj dveh republik«, ki bi bila naslednica SFRJ, pri čemer bi se v primeru odhoda drugih republik *odprlo vprašanje meja.* BiH in Makedonija sta ponujali kompromis. Makedonija je bila po zgledu razprav v Sovjetski zvezi za »ohlapno zvezo samostojnih, mednarodno priznanih republik«, BiH pa (pod pritiskom etničnih skupnosti, ki bivajo v nji) »za federacijo suverenih, mednarodno priznanih republik, če bi bili v njej Srbija in Hrvaška«. Avtor gradiva ocenjuje hrvaški pristop kot protisloven, saj pri tem, da odklanja sodelovanje s Srbijo in Črno goro in nima rešitve za hrvaške Srbe, še vedno vsebuje idejo konfederacije in carinske unije. Slovenija nasprotuje »podaljševanju haaške konference, ki podaljšuje jugoslovansko krizo«. V nasprotju z drugimi je pripravljena na pogajanja o sukcesiji, delitveni bilanci in o mednarodnih pogodbah kot *neodvisna in samostojna država.* Gradivo omenja obvestilo podpredsednika Predsedstva SFRJ Kostića o *prevzemu oblasti* in o »nelegalni odcepitvi Slovenije in Hrvaške«. Slovenija torej ugotavlja, da Jugoslavija po 2. oktobru oz. po ustavnem udaru ne obstaja več.[21]

Slovenski govornik na peti plenarni seji haaške konference je bil zunanji minister. Med zapiski in koncepti, s katerimi se je pripravljal na nastop, jih največ govori o zaskrbljenosti zaradi nenadzorovanega poslovanja Narodne banke Jugoslavije.[22] Sicer je poudaril dramatično situacijo v Jugoslaviji, nespoštovanje premirja in izjemno težko gospodarsko situacijo, tudi v Sloveniji. Premoženje SFRJ bi morali postaviti pod mednarodni nadzor.

16. oktobra je Wijnaendts v Carringtonovem imenu udeležencem konference (predsedniku Kučanu) poslal svoje predloge za »politično rešitev sedanje krize v Jugoslaviji«. Načrt preureditve Jugoslavije, ki je obsegal osem strani in štiri poglavja (Splošno; Človekove pravice, pravice etničnih in narodnih skupin; Druga področja sodelovanja in Institucije), je vseboval naslednje »sestavine«:

[21] M. Kosin, »Dosedanji potek haaške konference in izhodišča za prihodnja pogajanja«, 13. oktobra 1991, zaupno gradivo MZZ, obseg 6 strani, osebni arhiv D. R.

[22] Pisec teh vstic si je na robove uradnih papirjev zapisoval opazke o »zamrznitvi deviznih rezerv«, o »odplačevanju dolgov federacije« in o »nasledstvu meddržavnih pogodb«. Tam so kratki komentarji o italijanski manjšini, češ da je zavarovana z Osimskimi sporazumi. Ob govoru sem si zapisal, da ni mogoče polemizirati z Lončarjem, ampak le z navzočnostjo federacije. Delovna gradiva konference predpostavljajo, da Jugoslavija še živi? Nató: »Mi smo pod velikim pritiskom, da ne bi več prihajali v Haag«, »tolar je boljši od dinarja«, »zainteresirani smo za odprt zračni prostor«.

• suverene in neodvisne republike z mednarodno osebnostjo za tiste, ki si to želijo;

• svobodna povezava (*a free association*) republik z mednarodno osebnostjo, kot je predvidena v tej ureditvi;

• celovita ureditev, vključno z nadzornimi mehanizmi za zavarovanje človekovih pravic in poseben status za določene skupine in področja;

• sodelovanje Evrope, kjer je primerno;

• v okviru splošne ureditve priznanje neodvisnosti tistih republik, ki to želijo, vendar znotraj obstoječih meja, razen v primeru drugačnega dogovora.

Po tem načrtu naj bi republike potrdile, da sta njihovo sodelovanje in povezava del graditve nove Evrope, kot jo je novembra 1990 predvidela Pariška listina; popravile pa naj bi tudi možnosti za sodelovanje in tesnejše odnose z Evropsko skupnostjo.[23]

Slovenija je sprejela nekaj predlogov, večinoma pa je bila do Carringtonovega načrta zadržana. Sprejemljiva je bila prva točka (»suverene in neodvisne republike«), pri čemer bi »republike« nadomestili z »države«; strinjali smo se z manjšinsko politiko, s sodiščem za človekove pravice in s točkami o svobodni trgovini. Nasprotovali pa smo ustanovitvi ministrskega sveta za gospodarsko sodelovanje, ki bi odločal s soglasjem; enako smo nasprotovali ustanovitvi skupnega »parlamentarnega telesa«. Zadržani smo bili glede skupne diplomacije in posvetovalnih ustanov na področjih zunanjih zadev in obrambe. Najkrajše povedano: drugim republikam je treba dopustiti, da se organizirajo, kakor hočejo. Ugotavljali smo, da Carringtonov načrt predstavlja »udarec za Srbijo«, vanj pa bi morali »zvabiti Hrvaško«.

Kučanov nastop (18. oktobra) je bil v skladu z dogovorjeno politiko. Predsednik je domneval, da je konferenca »zašla v velike težave«. Bil je začuden, da vojna na Hrvaškem divja kljub »osmim ali celo več sporazumom o premirju«, in objavil, da je v Sloveniji okoli 30.000 beguncev. »Očitno je,« je govoril Kučan, »da Jugoslavija kot prvenstveno politična in ideološka tvorba ni bila sposobna prenesti soočanja z evropsko demokracijo, še posebej po spremembah, ki jih je izzvala zrušitev berlinskega zidu«. Izrazil je privrženost mednarodnim standardom na področju človekovih pravic in pri-

[23] Izvirni naslov dokumenta je *Arrangements for a general settlement.* Formalni pošiljatelj spremnega dopisa »The Hague, 16 October 1991« je bil predsednik konference lord Carrington, podpisnik pa veleposlanik Henry Wijnaendts. Osebni arhiv D. R.

pravljenost »samostojne, neodvisne in suverene države« Slovenije za sodelovanje z drugimi državami in skupnostmi, ki bi se ustanovile na območju nekdanje Jugoslavije. Večkrat je poudaril željo po mirnem reševanju jugoslovanske krize.[24]

Na plenarni seji 18. oktobra je bila predložena *Deklaracija o Jugoslaviji.* Glavni poudarki so bili: zaustavitev vojaških aktivnosti, zavračanje spreminjanja (zunanjih in notranjih) meja s silo, nesprejemljivost kakršnih koli izidov, ki bi bili v nasprotju z načeli KVSE; Hrvaška in JLA bi se morali resno pogovoriti o statusu JLA v vmesnem času; ZDA in Sovjetska zveza podpirata prizadevanja ES, posebej še *arbitražno komisijo*; ZDA in SZ sta pripravljeni podpreti omejitve ES in prizadevanja generalnega sekretarja OZN, da bi dosegli uspešen izid konference o Jugoslaviji.[25]

18. oktobra 1991 sta admiral Ljubivoje Jokić in vodja slovenske delegacije Miran Bogataj podpisala »Dogovor« med slovensko delegacijo in delegacijo Zveznega sekretariata za ljudsko obrambo »o dokončanju umika armade iz Republike Slovenije«. JLA se je umikala preko luke Koper v več skupinah, oditi pa je morala najpozneje do 25. 10. 1991. Pomembni deli dogovora so bili razminiranje objektov, vrnitev oborožitve oz. opreme Teritorialne obrambe in prevzem vojaških stanovanj. Stroški umika naj bi bremenili JLA.[26]

Do novembra 1991 je bilo – prav v času haaške konference – sklenjenih enajst premirij (med Hrvaško in JLA oz. srbskimi enotami), poleg teh so predlagali štiri mirovne načrte.

Prodornejši državniki in komentatorji so ugotavljali, da »Srbija izrablja diplomatska pogajanja za osvajanje novih in novih ozemelj«.[27]

III. Povzetek

Na *haaški konferenci* so bile torej na mizi tri rešitve:

• nadaljevanje fikcije (konfederacija oz. asimetrična konfederacija, ki sta jo zagovarjali BiH in Makedonija + komunisti iz vseh republik),

[24] Predsedstvo Republike Slovenije, predsednik, »Govor predsednika Predsedstva Republike Slovenije Milana Kučana na plenarni seji Konference o Jugoslaviji, 18. oktobra 1991«, obseg 4 strani, osebni arhiv D. R.
[25] »Declaration on Yugoslavia«, The Hague, October 18, 1991, osebni arhiv D. R.
[26] »Dogovor sklenjen 18. 10. 1991 med delegacijo Republike Slovenije in delegacijo Zveznega sekretariata za ljudsko obrambo o dokončanju umika armade iz Republike Slovenije«, obseg 4 strani, osebni arhiv D. R.
[27] Glej Pirjevec, op. cit., str. 95.

• vračanje zobne paste v tubo (enotna Jugoslavija, ki sta jo zagovarjali Srbija in Črna gora), in

• stečaj podjetja (republike postanejo samostojne države, kar sta zagovarjali Slovenija in Hrvaška).

Mirna rešitev ni bila mogoča iz različnih razlogov:

• ker konferenca (EU + Angleži) ni bila pravilno vodena,

• ker državniki večinoma niso razumeli, da konec komunizma prinaša tudi razpad Sovjetske zveze in Jugoslavije, in

• ker so imele nekatere jugoslovanske republike zagrizene predmoderne voditelje in

• ker je imel Milošević dobro propagando in močno armado.

Od kod slaba informiranost državnikov (ZDA, VB, Nizozemske/EU)? Kako to, da so mislili, da je mogoče spraviti pasto nazaj v tubo?

• Nerazumevanje zgodovinske kompleksnosti (komunizem-nacionalizem) in zgodovinske prednosti Slovenije in Hrvaške.

• Politična razdeljenost Zahoda (konservativci vs. socialisti), nezaupanje do (združene) Nemčije in Vatikana ...

• Carrington je imel Miloševića rajši od Tuđmana.

• Balkan je bil videti kot »drugorazredna tema«.

• Zaposlenost z drugimi problemi (Irak).

• Strah pred razpadom in upanje v preživetje Sovjetske zveze ...